

Szent László-ábrázolások a Felvidéken, Gömörben és a Szepességben

Szent László királyunk, immár közel ezer esztendeje, közel áll minden magyarhoz. Minden kor mást ragad ki Szent László életéből. Az alábbiakban a 14-15. század tiszteletének néhány jeles képzőművészeti emlékét mutatjuk be a Magyar Királyság északkeleti részéről. Középkori templomaink hajójában, az északi, ablak nélküli fal teljes hosszában, sokalagos, monumentális kompozíciókban jelenik meg Szent László király 1068. évi cserhalmi ütközetének és győzelmének teljes képsora. Ezek az expresszív erejű, dinamikus képek a kor európai gótikus festészetének is jeles alkotásai, amelyek büszkén őrzik a magyarság ősi hagyományait is. Bartók Béla zenéjéhez hasonlóan gazdagították az európai kultúrát.

Szent László király a magyar történelemnek immár 950 éve nagy tisztelettel övezett, rendkívüli egyénisége, akinek hősi tetteit a történeti krónikákon kívül számos irodalmi, képzőművészeti és zenei alkotás megörökítette. Ezek a magyar kultúra sajátos kincsei, amelyek a kortárs európai művészeti előadásmód és gondolatvilág nyelvén őrzik az ősi magyar mondvilág örökségét is.

Szent László királyt nagyra becsülte már a kortárs Európa is. Keresztény lovagi eszménykép volt egész Európában, mindenekelőtt a Magyar Királyságban. A széles körű, nyilvános tiszteletet III. Béla királyunk indította el, akinek kezdeményezésére a római pápa 1192-ben szentté avatta László királyt, egész Európa számára példaképként állítva őt. Ekkor készülhetett az első herma, amely a későbbi ábrázolások mintaképe volt. Anjou uralkodóink és Luxemburgi Zsigmond különösen nagy tisztelettel övezték László alakját. Zsigmond német-római császár és magyar király László mellé temetkezett a szent király által alapított váradi székesegyházba.

A 14–15. században László király tisztelete tovább élt az egész országban, vagyis a Kárpát-medence teljes területén. Ezt jelzi Kálti Márk magyar történeti krónikája, amelyet 14. század közepi jeles udvari festőnk gazdagon ékesített remekművű ábrázolásokkal, amelyek a szövegnél is bővebb részleteket mutatnak be Szent László életével kapcsolatban. A kódex ezért kapta a *Képes krónika* nevet. Ezt a pompás kötetet Nagy Lajos királyunk a francia uralkodónak készítette Katalin lánya 1370. évi születésekor, akit Valois Károly francia trónörökösrel jegyeztek el.

S még korábban, 1345-ben Nagy Lajos király neves hadvezére, Lackfi Endre – a legenda szerint – Szent László segítségével aratott hatalmas győzelmet a tatár túlerő felett. Arany János a *Toldi estéje* 5. énekében méltó emléket állított ennek az eseménynek, amely az 1848–49. évi szabadságharcunk vérbe fojtása után, 1853-ban, Haynau rémuralma idején nagy erőt, önbizalmat adott a magyarságnak. „*Nem Lackfi Endre, vallotta a foglyul ejtett tatár vezér; hanem László király győzött le bennünket.*” Szent László kikelt vá-

radi sírjából, lóra pattant, és megfutamította az ellenséget.

Ha ennyire élő volt a 14. században László király tisztelete, érthető, hogy miért állítottak a 14–15. században szinte minden templomban – és bizonyára minden főúri palotában is – szebbnél szebb emléket számára. Többnyire Szent László 1068. évi cserhalmi/kerlési csatáját jelenítették meg a falképciklusokon öt, illetve hat jelenetben. Ezek a következők: kivonulás a váradi várból, a kunok üldözése, összecsapás, a két vezér fegyvertelen birkózása, a tüzet okádó kun vezérnek a horgasínát elvágja a megmentett lány László bárdjával, az így harcképtelenné tett, majd legyőzött kun vezért a lány ugyanezzel a bárdal lefejezi. Végül Szent László pihenését ábrázolják a festők a ciklus utolsó jelenetében a lány ölén. Ez a „fejbe nézés”, ahogy a népi elbeszélés nevezi a szerelmi jelenetet. A lány egyes képeken Szűzanyává változik.

A következőkben a felvidéki Gömör és a Szepesség területének gazdag falképciklusából öt község templomának Szent László-képsorát mutatjuk be. Ez az öt országos jelentőségű művészi alkotás, amelyek a budai királyi udvar

tisztviselőinek, az Anjou királyok, majd Zsigmond leghűségesebb híveinek megrendelésére készültek családi birtokuk központjában.

Az erdőben és bányakincsekben gazdag Szepesség Kakaslomnic, Zsigra és Szepesmindszent településein található ábrázolások három egymást követő korszakból, az 1300, az 1350 és az 1420-as évekből származnak, három különböző iskolázottságú, jeles művészinktől. Gömör vidékét jelen írásunkban a nemesércben gazdag Rimavidék két temploma képviseli: Rimabánya és Karaszko. Mindkettő Szécsényi Tamás erdélyi vajda birtoka volt a 14. században, a freskók készítésekor.

Mindkét terület – a Felvidék nagy részével – az esztergomi egyházmegye része volt, ami azt jelentette, hogy nemcsak a földesúr hivatali rangjával kapcsolódott a királyi udvarhoz, hanem az esztergomi érseken keresztül is, aki a király után az ország legfőbb közjogi méltósága volt – többnyire a királyi kancellári hivatalt töltötte be. E vidéki művészi alkotások tehát kárpótolnak bennünket a budai királyi udvar elpusztult 14–15. századi freskó-ciklusaiért. ♦

RIMABÁNYA

A Gömör nyugati részén, a Rima folyó völgyében fekvő Rimabánya 1334-ig a kalocsai érsek birtoka volt, aki azonban elcserélte a területet Szécsényi Tamás erdélyi vajdával. Minden valószínűség szerint ez utóbbi készítette a templom pompás falképeit Nagy Lajos király uralkodása alatt, az 1360-as években. A hajó északi falán kapott helyet Szent László küzdelme a kun vezérrel. A képsor első eleme, a harcba induló sereg kivonulása Váradról épségben fenn-

maradt. Az előtérben kiemelt szerepet kap egy fiatal hölgy, talán László király felesége, aki búcsúztatja a sereget. László máris vágat fehér

lován, és biztosan célozva döfi dárdáját az ellenség vezére felé. A lovak és a harcosok öltözéke a Nagy Lajos kori viselet korhű ábrázolása.

A művész legfőbb erőssége a lírai hangvétel, amely a drámai eseményeknél is a részletek dekorativitását hangsúlyozza.

Rimabánya, Szent László cserhalmi ütközete, 1350 körül

A kun vezér hevesen lövi nyilait László felé

mert természetfeletti sántáni erő védi. Erre utalnak a szájából kitoró lángnyelvek. A kun öltözete és az oldalán a nyilvesszőket tartó tegez reális ábrázolása egyaránt kortörténeti dokumentum.

A következő kép a két vezér fegyver nélküli birkózását mutatja. Az ékköves koronát viselő, Krisztus-arcú László felülről ragadja meg a kun karját, s ezzel máris gyengíti a kunt. A kun erejét megfeszítve küzd, és lábával tapossa a király lábfejét. A küzdelmet a lány dönti el, aki megragadva László bárdját, a kun háta mögül elvágja annak horgasinát.

Kakaslomnic a 24 szepesi királyi város egyike volt. A Kárpát-medence egyik legkorábbi – 1300 körül készült – és legszínvonalasabb Szent László-legenda-ábrázolását látjuk itt. A templom falképeit a város birtokosa, a Kakas család készítette, amely közvetlen kapcsolatban állt az 1301-ben az ifjú

Anjou Károly királlyal Nápolyból hazánkba érkezett Druget Fülöppel. Ő hamarosan Szepes megye ispánja lett, s a család többi tagjával együtt jelentős hatást gyakorolt az ország északkeleti részének kulturális-művészeti életére. A templom szentélye mellett az egykori kápolna remekművű falképe

Szent László 1068. évi cserhalmi/kerlési diadalának három jelenetét ábrázolja.

A képsor töredékes, az első képen Szent László fehér lován vágatva üldözi a kun vezért, aki barna lován száguldvá menekül, oldalán az elrabolt lánnyal. Nomád szokás szerint, hátrafelé fordulva hevesen lövi nyilait László felé. Őt nem tudják megsebesíteni László király nyilvesszői,

A kun vezér lefejezése, 1300 körül

A következő jelenetben már azt látjuk, hogy a lány, akit a felirat szerint Lavinának hívnak, elvágja a földre tepert kun vezér nyakát. Ő a kép szélén kissé szánakozva tekint az áldozatra, feltartva a király hatalmas kardját. Ez a képsor nemcsak a Magyar Királyság legjelentősebb 1300 körüli festészeti alkotása, hanem a kor európai művészetének is remekműve!

A két vezér fegyver nélküli birkózása

Gótikus temploma a 18. században alacsonyabb barokk boltozatot kapott, így a hajó északi falának felső sorában lévő, remekművű Szent László-legenda-ábrázolás a padlástérbe került. Ezek az ábrázolások már a 15. század eleji, Zsigmond-kori kora reneszánsz művészet dinamikusabb alkotásai, amelyek töredékes állapotuk ellenére

SZEPESMINDSZENT

◆ László király katonái, 1420 körül ◆

is jól jelzik a kiváló művészi színvonalat. A két vezér küzdelme itt kiegyenlítettebbnek tűnik, sőt a tüzet okádó kun mintha helyzeti előnyt is nyerne a viadalban. A világos színekkel történő festői megjelenítés és a küzdő felek érzelmeinek reális bemutatása új stílust jelentett a 15. század eleji hazai és közép-európai képzőművészetben.

Gótikus temploma a híres szepesi vár déli völgyében az európai örökség része. A hajó északi falának legfelső képsorában látjuk Szent László küzdelmét és diadalát a kun felett. A szentélybe vezető diadalív béléletében két oldalt

ZSIGRA

Szent István és Szent László király fenséges, egész alakos ábrázolása fogadja a belépőt. A krisztusi arcvonású, hosszú

hajú László király jobbában a jogart, baljában az országalmát tartja maga előtt. A király díszes öltözete a 14. szá-

zadi uralkodói viselet művészi ábrázolása. A kezek elhelyezése és dekoratív megjelenítése a jeles lírai művész kvalitását bizonyítja. A freskókép az 1350 körüli hazai és európai festészet jeles alkotása.

Karaszkó templomában a Szent László-történetet teljesen más iskolázottságú, vérbeli freskófestő, kivételesen nagy művész készítette az 1390-es években, már Zsigmond király korában az ő kedvelt főura, Szécsényi Frank erdélyi vajda, majd országbíró megrendelésére. Bravúros kompozíciós készség, monumentális igényű, térbeli látásmód, expresszív erejű drámai előadás jellemzi a festőt, akitől azonban nem idegen a dekorativitás és a lírai részletek kedvelése sem. Az előtérben küzdő László király balján megjelenő páncélos vitész alakjában, aki Lászlóra tekint, a megrendelő, Szécsényi Frank erdélyi vajda portróját sejthetjük.

KARASZKÓ

◆ A cserhalmi ütközet részletei, 1390-es évek ◆

▲ FOTÓKAT KÉSZÍTETTE: HORVÁTH ZOLTÁN GYÖRGY